

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, доцента

Ольги Леонідівни Кирилюк

про дисертацію *Маслової Юлії Петрівни*

**«Лінгвокогнітивні й комунікативно-прагматичні виміри
українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду»**,

подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Д 36.053.02

у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка

на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

Дисертаційна робота Юлії Маслової присвячена дослідженню українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду в лінгвокогнітивному та комунікативно-прагматичному вимірах. У центрі наукової уваги авторки перебувають механізми мовної репрезентації воєнної реальності, трансформації лексичної системи в межах ГД, а також стратегії комунікативного впливу, що формують суспільне сприйняття війни.

Актуальність теми дослідження є беззаперечною. Російсько-українська війна істотно трансформувала інформаційний простір України, зумовивши появу нових мовних практик, інтенсивне формування воєнної лексики, переосмислення концептів національної ідентичності та актуалізацію стратегій інформаційного впливу. У цих умовах ЗМІ виконують не лише інформативну, а й мобілізаційну, ціннісно-орієнтаційну та ідентифікаційну функції.

Дослідження мовних механізмів функціонування газетного дискурсу воєнного часу дає змогу простежити, як через мовні засоби формуються когнітивні моделі інтерпретації війни, колективна пам'ять і національна єдність. Воно також дозволяє виявити стратегії комунікативного впливу, що забезпечують суспільну консолідацію, протидію інформаційній дезорієнтації та формування світоглядних наративів про воєнні події. Робота органічно

доповнює сучасні напрями розвитку когнітивної лінгвістики, прагмалінгвістики, дискурс-аналізу, гендерної лінгвістики, семіотики тощо.

Метою аналізованої роботи є формування комплексної лінгвокогнітивної та комунікативно-прагматичної моделі українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду, яка охоплює процесуальні, ситуативні й функційно-стилістичні параметри медіатексту.

Об'єктом дослідження визначено українськомовний газетний дискурс воєнного періоду, концептуалізований як кросмодальний масмедійний текстовий масив, що актуалізує когнітивні, комунікативно-прагматичні та соціокультурні виміри.

Предмет аналізованого наукового дослідження – когнітивно-дискурсні та комунікативно-прагматичні механізми конструювання українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду, що охоплюють фреймово-семантичну конфігурацію ключових концептів, стратифікацію лексичних інновацій, комплекс ілокутивних-персуазивних стратегій і корелятивні залежності між текстовими параметрами та їхньою перлокутивною ефективністю.

Сформульовані авторкою мета, об'єкт і предмет дослідження логічно узгоджені між собою та конкретизуються в системі наукових завдань, що забезпечує концептуальну цілісність роботи.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у створенні комплексного опису українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду на основі поєднання когнітивної та прагматичної методології.

Серед основних наукових результатів, що визначають новизну дослідження, особливо привертають увагу такі:

- 1) уперше розроблено інтегративну модель українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду, яка поєднує лінгвокогнітивні, комунікативно-прагматичні та функційно-стилістичні параметри медіатексту;
- 2) системно описано лексичні процеси, характерні для українського медіапростору воєнного часу, зокрема активізацію військової лексики, медичної

термінології, воєнних неологізмів, сленгізмів та трансформованих фразеологічних одиниць;

3) уперше здійснено фреймовий аналіз концептів воєнного дискурсу *ВІЙНА, МИР, ЖІНКА, ЧОЛОВІК* як ключових, що дозволило окреслити специфіку їхньої медійної репрезентації;

4) проаналізовано гендерні аспекти газетного дискурсу воєнного періоду, зокрема особливості мовного конструювання образів жінки та чоловіка в медіапросторі;

5) визначено основні комунікативні стратегії та тактики персуазивного впливу, використовувані в газетному дискурсі для формування громадської думки;

6) досліджено експресивні засоби медійного мовлення, що виконують функції емоційного впливу та мобілізації аудиторії;

7) проаналізовано мультимодальні компоненти газетного дискурсу (карикатури, меми, фотографії, інфографіку) як складники комунікативної структури медіатексту;

8) запропоновано інтегративну модель стратегійного потенціалу комунікативного впливу газетного дискурсу.

Теоретичне значення дисертації полягає в розробленні когнітивно-прагматичної моделі українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду, уточненні поняттєво-термінологійного апарату медіалінгвістики та систематизації фреймових репрезентацій ключових концептів з огляду на гендерну параметризацію та перлокутивну релевантність, а також у методологічній уніфікації інструментів аналізу мемів, карикатур та інфографіки як семіотично різнорівневих компонентів медіатексту. Важливим теоретичним здобутком є поєднання когнітивного та прагматичного підходів до аналізу медіатексту.

Практична цінність дисертації полягає, зокрема, у створенні практичного інструментарію для редакційної, експертної та освітньої діяльності з воєнним медійним текстом. Визначено репертуар дискурсних маркерів та

нормативно-аналітичних орієнтирів для медіамоніторингу й прагматичної експертизи, розроблено алгоритми риторико-семіотичного аналізу мультимодальних об'єктів, а також тренінгові модулі для редакцій і пресслужб, побудовані за принципом евристики «шести капелюхів».

Структура та зміст дисертації. Дисертація має логічну структуру та складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури, корпусу джерел та додатків.

Загальний обсяг роботи становить 570 сторінок, список використаної літератури налічує 880 позицій, корпус джерел – 90 позицій, що свідчить про масштабність проведеного дослідження.

У першому розділі *«Когнітивний і прагматичний аналіз українськомовного газетного дискурсу»* подано теоретико-методологічні засади дослідження газетного дискурсу воєнного періоду, сформовано теоретико-методологічний каркас дисертації.

Другий розділ *«Лексичні процеси в українськомовному газетному дискурсі воєнного періоду»* репрезентує аналіз лексичної динаміки воєнної доби. Авторка послідовно розкриває механізми актуалізації військової, медичної та сленгової підсистем, а також розкриває функційний потенціал неологізмів як інструментів когнітивної категоризації, оцінного кодування й персуазивного впливу. Переконаливо показано роль термінологізації, детермінологізації та метафоризації у формуванні подієвих сценаріїв, а також значення колокаційних моделей у структуруванні повідомлення. Важливим є аналіз медичної лексики як засобу осмислення травматичного досвіду, а також характеристика воєнних неонімацій і сленгу як маркерів ідентичності, інструментів інтерпретації та впливу на аудиторію. Загалом розділ вирізняється системністю, аналітичною глибиною та вдалою інтеграцією когнітивного й прагматичного підходів до вивчення мовних процесів у сучасному газетному дискурсі.

У третьому розділі *«Концептуалізація й гендерно маркована репрезентація війни в газетному дискурсі України»* здійснено системний аналіз вербалізації концептів *ВІЙНА, МИР, ЖІНКА, ЧОЛОВІК* як ключових у

сучасному газетному дискурсі воєнного періоду. Авторці вдається переконливо поєднати фреймовий, когнітивно-прагматичний і дискурс-аналіз, обґрунтовано показати, як через слотну організацію та мовні маркери медіатексти структурують суспільно значущі опозиції (*загроза / захист, втрати / відновлення, агресор / оборонець, вразливість / дієвість*) й водночас формують нормативні моделі поведінки, зокрема в гендерному вимірі. Особливої уваги заслуговує аналіз заголовкової елоквенції як інструменту концентрації оцінки й перлокутивного впливу, а також виявлення амбівалентних моделей маскулінності й жіночої суб'єктності, що балансують між героїзацією, стереотипізацією та новими формами агентності. Вдалим є також застосування методу «шести капелюхів» як аналітичної евристики, що уможливорює багаторакурсне осмислення медійних образів.

У четвертому розділі *«Комунікативні стратегії, експресивність і візуально-семіотичні засоби персуазії»* продемонстровано переконливу модель аналізу суспільного впливу воєнного газетного дискурсу. Особливо привертає увагу скрупульозність у виокремленні стратегійного репертуару впливу. Важливим є докладний аналіз мовного представлення кризової комунікації, лінгвального маркування ворога та загалом сприйняття війни, зокрема паремійними структурами, зооморфними метафорами тощо. Простежено формування аксіологічних матриць і моделей соціальної категоризації. Окрему увагу приділено візуально-семіотичним компонентам. Особливо цінним є акцент на тому, як ці компоненти посилюють процес швидкого декодування інформації, де складні багатовимірні дані редукуються до компактного знакового коду, доступного для майже автоматичної інтерпретації та швидкої оперативної орієнтації суспільства в умовах інформаційної напруги.

Сильною стороною роботи є також акцент на семантичній компресії та здатності візуальних форм (мемів, карикатур та ін.) активувати глибокі пресупозиційні фони, що робить аналіз газетного дискурсу практично релевантним для розуміння сучасних інформаційних процесів. Авторка переконливо доводить, що меми й карикатури є потужними механізмами

консолідації, інтерпретаційного спрямування та емоційної регуляції аудиторії, а її дослідження суттєво розширює наукове уявлення про персуазивний потенціал полікодових медіатекстів у ситуації інформаційної турбулентності.

Заслуговує на особливу увагу сформована авторкою інтегративна функційна модель стратегійного потенціалу українськомовного ГД воєнного періоду (с. 312), яка відзначається чіткою структурою, логічною послідовністю та обґрунтованістю. Особливо варто відзначити грамотне визначення та параметризацію стратегій, що дозволяє зрозуміти функційні зв'язки між ними; глибокий аналіз когнітивно-прагматичного впливу ГД на формування колективної ідентичності, мобілізацію аудиторії та протидію дезінформації.

Привертає увагу ґрунтовний аналіз мовних одиниць із негативними конотаціями, які набули таких відтінків унаслідок активного медійного впливу ворога, що дає підстави авторці переконливо окреслити їхню маніпулятивність і потенційну загрозу суспільної поляризації.

Безперечним здобутком представленої роботи є послідовний розгляд гендерних аспектів, зокрема критичний аналіз суспільних стереотипів, зокрема й тих, що сформувалися вже в контексті воєнних дій. Важливими є спостереження авторки про те, що медійні тексти «...не лише демонструють усталені патріархальні ідеї, але й індексують мовні засоби, що підтримують гендерну ієрархію» (с. 255). Дослідниця наголошує, що «лексичні, семантичні та синтаксичні особливості цих текстів свідчать про важливість критичного підходу до їхнього створення, щоб подолати стереотипізацію та гендерну дискримінацію в медіапросторі» (с. 255). Тобто науковий аналіз демонструє, окрім наявності в ГД стереотипного представлення, також тенденцію сучасної преси до переосмислення ролі жінки, актуалізації її участі в діловій, політичній, громадській та військовій сферах, що сприяє формуванню нових соціальних наративів (с. 257).

У цілому здійснене дослідження демонструє послідовний перехід від фіксації зрушень у мовній репрезентації до виявлення трансформацій,

пов'язаних із появою нових, зокрема позитивно чи негативно маркованих, мовних практик у воєнному медіадискурсі.

Загалом текст дисертації виразно засвідчує високий рівень наукової компетентности авторки, демонструє виняткову глибину її наукового мислення, здатність синтезувати когнітивно-прагматичний, дискурс-аналізовий і соціосеміотичний підходи в цілісну парадигму.

Зауваження та дискусійні положення. Наголошуючи на новаторстві дисертантки в підходах до вивчення газетного дискурсу воєнної доби та загалом високо оцінюючи роботу, усе-таки вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження й побажання:

1. Потребує більш докладного пояснення принцип виокремлення концептів *ВІЙНА*, *МИР*, *ЖІНКА*, *ЧОЛОВІК* як головних. Чи не доцільніше було б виокремити концепти *ВІЙНА*, *МИР*, *ЛЮДИНА* (як макроконцепт), а вже в межах останнього застосувати запропоноване розгалуження на субконцепти. Відповідно потребує додаткового обґрунтування висновок про те, що «чотири концепти-максимуми – чоловік, жінка, війна, мир – є головними семіотичними та комунікативними маркерами, що структурують мовну репрезентацію суспільних трансформацій у контексті війни» (с. 208). Крім того, у межах цих концептів бракує внутрішньої структурованості: зокрема, не цілком умотивованим видається включення номінацій ворога тільки до концепту *ЧОЛОВІК*; доцільніше було б розглянути їх у межах окремої групи.

2. Подекуди текст дисертації потребує більш чіткого структурного упорядкування. Зокрема, у підрозділі 3.1 виклад матеріалу щодо концепту *ВІЙНА* завершується підсумком на с. 210, проте вже на наступній сторінці без будь-якої рубрикації подано матеріал про новотвори та приклади найменувань ворога. Подібні порушення послідовності спостерігаємо і в описі концептів *ЧОЛОВІК* та *ЖІНКА*: їх докладний аналіз представлено в підрозділі 3.1, однак у підрозділі 3.2 авторка знову повертається до розгляду цих концептів у контексті гендеру. Для підвищення логічності викладу доцільно було б (як один із варіантів) структурувати матеріал за принципом полів, мікрополів, груп тощо.

Аналогічно в підрозділі 4.2 бракує чіткого структурування відповідно до виокремлених стратегій; водночас вдалим прикладом організації матеріалу є підрозділ 4.6 «Репрезентація зооморфної метафори», який і міг би стати взірцем викладу для зазначених підрозділів.

3. Окремі інтерпретаційні формулювання потребують уточнення або додаткового аргументування, зокрема: а) які підстави дають можливість інтерпретувати поняття «*віддати життя за Україну*» як репрезентацію концепту *МУЧЕНИКА* (с. 237); б) чому метафору «цвіт нації» розглянуто в контексті маскулінності (с. 277).

4. Доцільно було б ширше представити кількісний аналіз мовного матеріалу, що посилює аргументаційну базу дослідження.

5. Авторка науково виважено трактує висвітлення гострих соціальних тем. Водночас варто було б згадати про роль ворога в поляризації суспільства та формуванні негативних образів представників певних органів влади, органів військового управління, окремих груп населення та ін.

Однак зазначені дискусійні міркування мають рекомендаційний характер, не знижують наукового рівня дисертації, не впливають на її загальну концепцію та обрану методологію, а отже, жодним чином не впливають на позитивну оцінку роботи.

Результати наукового пошуку Ю. Маслової достатньо апробовані на 20 міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях, у 42 працях: 1 розділ у монографії, 18 статей у наукових фахових виданнях України, 12 у періодичних виданнях інших держав, 4 – у виданнях, проіндексованих у наукометричних базах Scopus та Web of Sciences, 7 – у виданнях апробаційного характеру.

Зміст реферату повною мірою віддзеркалює основні положення дисертації. Обидві різножанрові праці, а також публікації інформаційно ідентичні. Реферат і дисертація з огляду на обсяг, структуру й технічне оформлення відповідають чинним вимогам.

Порушень академічної доброчесності, фальсифікацій та сфабрикованих теоретичних положень не виявлено.

Дисертація «Лінгвокогнітивні й комунікативно-прагматичні виміри українськомовного газетного дискурсу воєнного періоду» – актуальне, системне й завершене дослідження, що відповідає вимогам МОН України, зокрема «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року, № 1197, а Маслова Юлія Петрівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української філології та
журналістики Центральноукраїнського
державного університету
імені Володимира Винниченка

Ольга КИРИЛЮК

